

Opetus

Suomi toisena vai vieraana kielenä?

1. Johdanto

Suomen kielen oppimisen tutkimista kohtaan on osoitettu yhä enenevässä määrin mielenkiintoa parin viime vuoden ajan. Viittäjän (2–3/1992) pääkirjoituksessa päätoimittaja Matti Larjavaara toteaa, että tämän alan tutkimuksella on sosiaalinen tilaus: tietoa suomen kielen oppimisesta tarvitaan yhä kasvavan ulkomaalaisopetuksen tarpeisiin. Tutkimuksellista aukkoa onkin jo alettu paikata kiireesti: eriasteisia opinäytetöitä ja muita tutkimuksia alalta on parhaillaan tekeillä useissa yliopistoissa (ks. Martin 1992, Kalliokoski 1993).

Pioneerityötä tällä saralla tekevät ovat monien haasteiden edessä. Mm. alan suomenkielinen terminologia on vasta kehittyneillä, ja näin ollen käytäntö on vielä varsin kirjava. Suomalaisten käsitteiden yhteismittaisuus kansainväliseen käytäntöön nähden olisi kuitenkin syytä punnita jo mahdollisimman varhain. Vakiintumattomuus on jo nyt osoittautunut hankalaksi. On turhauttavaa selitellä poikkeavaa käytäntöä joka kerta, kun esittelee Suomessa tehtyä tutkimusta maan rajojen ulkopuolella. Eri asia on, jos poikkeaville määrittelyille on löydettävissä paikallisista olosuhteista johutuva selitys. Useimmiten erot johtunevat kuitenkin vain muualla tehdyn tutkimuksen puutteellisesta tuntemuksesta.

Terminologinen kirjavuus alkaa niinkin keskeisistä käsitteistä kuin toinen ja vieras

kieli.¹ Ennen nykyisen kiinnostuksen viiriämistä ulkomaalaisopetusta on kutsuttu nimikkeellä *suomi vieraana kielenä* (ks. esim. Karlsson, toim., 1982); viime vuosina on joissakin yhteyksissä alettu puhua myös suomesta *toisena kielenä*. Termi suomi vieraana kielenä on kuitenkin »vakiintunut» jonkinlaiseksi yläkäsitteeksi. Vuonna 1991 opetusministeriön asettama työryhmä puheenjohtajanaan Fred Karlsson teki kokonais selvityksen suomen kielen opettamisesta vieraana kielenä (Suomi vieraana kielenä -työryhmän muistio 1991). Karlssonin työryhmä esittää mm., että Helsingin yliopistoon perustetaan alan tutkimus- ja kehittämistoiminnan veturiksi apulaisprofessori, jonka alana on suomen kielen opettaminen vieraana kielenä. Helsingin yliopistossa on vastikään aloitettu myös »Suomi vieraana kielenä Helsingin yliopistossa» -niminen laaja-alainen yhteistyöhanke (Leino 1992). Merkkejä toisenlaisestakin terminologiasta on kuitenkin näkyvissä. Suomen Akatemia rahoittaa vuosina 1992 – 1994 tutkimushanketta, jonka nimenä on »Suomi toisena ja vieraana kielenä» (ks. Martin et al. 1992). Myös edellä mainitussa opetusministeriön muistiossa käytetään toisinaan rinnakkain termejä toinen ja vieras kieli. Kummankin termin rinnakkainen käyttäminen ei välttämättä tarkoita niiden johdonmukaista määrittelyä vaan on ennemminkin merkki uuden alan käymistilasta: alalla toimivat

¹ Terminologisesta kirjavuudesta ovat huomauttaneet myös Nuolijärvi (1992: 176) ja Kalliokoski (1992: 95 – 96).

tutkijat ja virkamiehet hakevat uusille käsitteille sisältöä suhteessa vanhoihin käsitteisiin.

2. Toinen ja vieras kieli: ruotsalaista kielikeskustelua

Miten näitä termejä on sitten käytetty kansainvälisessä tiedeyhteisössä? Yleensä käsitteitä *vieras kieli* (foreign language) ja *toinen kieli* (second language) käytetään viittaamaan erilaisiin oppimiskonteksteihin.² Luokkahuoneessa kohdekielisen³ kieliyhteisön ulkopuolella opitaan vierasta kieltä (foreign language learning), kun taas kieliyhteisön parissa omaksutaan toista kieltä (second language acquisition) (ks. esim. Stern 1983). Esimerkiksi suomalaiset koululaiset oppivat englantia Suomessa vieraana kieleenä, mutta Englannissa asuvalle suomalaiselle englantia on toinen kieli. Erilaisten oppimistilanteiden lisäksi käsitteisiin on joillakin tutkijoilla sisällynyt myös oletus kahdesta erilaisesta prosessista: vierasta kieltä opitaan (learning) ja toista kieltä omaksutaan (acquisition) (ks. tarkemmin Sajavaara 1980). Termiä *toisen kielen oppiminen* käytetään myös yläkäsitteenä kattamaan kaikki kielenoppimistilanteet (ks. esim. Ellis 1985), kuvaamaan kaikkea *ensikielen* omaksumisen jälkeistä kielenoppimista. Ensikiellellä puolestaan tarkoitetaan ensimmäisenä omaksettua kieltä eli äidinkieltä.

² Vrt. Kuure ja Siponen (1991), jotka referoivat sellaista kaksikielisyytutkimusta, jossa kielenoppimisikä – oppimiskontekstin sijaan – merkitsee eniten käsitteitä määriteltäessä.

³ *Kohdekieli*-termiä käytetään tarkoittamaan sekä toista että vierasta kieltä (ks. esim. Martin 1991). Termi liittyy erityisesti kielenoppijan kielen, ns. *välikielen*, tutkimiseen. Välikieltä (interlanguage) tutkitaan itsenäisenä kielimuotona lähde- ja kohdekielen välissä.

Uuden tutkimusalan vakiintuminen vie oman aikansa; luonnollisena osana siihen kuuluvat myös tiedeyhteisön keskuudessaan tekemät linjaukset ja rajanvedot. Ruotsissa käytiin terminologista keskustelua ruotsin kielen oppimisen tutkimuksen käynnistyessä. 80-luvun alussa tutkimusalaa kutsuttiin vaihtelevasti nimillä *svenska som andraspråk* (Viberg 1981) ja *svenska som främmande språk* (Hyltenstam, toim., 1981). Maahanmuuttajalapsille annettavaa ruotsin kielen opetusta kutsuttiin tuolloin nimellä *svenska som främmande språk*. Käytäntö johtui Vibergin (1984, 1987) mukaan siitä, että kyseinen oppiaine haluttiin erottaa äidinkielenä opiskeltavasta ruotsista (modersmålssvenska). Toisaalta haluttiin myös painottaa oppiaineen samankaltaisuutta ruotsalaislasten vieraiden kielten opiskelun kanssa. Hyltenstamin tekemässä terminologisessa katsauksessa myönnettiin, että silloinen käytäntö ontui (1981: 16):

Man kan här se att beteckningen *svenska som främmande språk* är något olyckligt vald eftersom undervisningen syftar till att stödja en inlärningstyp som gäller ett andraspråk, inte ett främmandespråk. Här har vi emellertid åter en situation där en beteckning, *svenska som främmande språk*, är så inarbetad och allmän, att det skulle vara svårt att genomföra ett byte till exempelvis *svenska som andraspråk*.

Edellä mainittu vertailukohta ei ollut sopiva, sillä kyseessä olivat erilaiset oppimiskontekstit, ja toisen kielen opetuksen tavoitteet tuli sen mukaisesti asettaa vieraiden kielten opetukseen verrattuna huomattavasti korkeammalle. Toisen kielen oppijoillahan on mahdollisuus omaksua kieltä myös luokkahuoneen ulkopuolella. Tavoitteiden on oltava erilaiset myös muiden seikkojen vuoksi: maahanmuuttajalasten pitää käydä koulunsa suurimmaksi osaksi isäntämaan kielellä ja heidän tulee kouluaikaanaan saavuttaa sellainen kielitaito, että he pystyvät koulun jälkeen kilpailemaan opiskelupaikoista ja työelämästä tasa-arvoisina yhteiskunnan jäseninä.

Ilmeisestä ristiriidasta huolimatta oppiaineen nimi säilyi »vakiintuneisuutensa»

Opetus

vuoksi. Bratt Paulston (1982: 34) ihmettelikin ruotsalaisesta kaksikielisyystutkimuksesta tekemässään katsauksessa:

For reasons I don't know, Swedish for immigrants has become known as *Swedish as a foreign language*. According to technical nomenclature, it should be *Swedish as a second language*, a second language being the official language of the country of residence, necessary for full socio-economic, political and cultural participation in that nation.

Pari vuotta myöhemmin (ks. Hyltenstam – Wassén 1984, Viberg 1984) keskustelu on johtanut selkeään päätökseen: termiä *svenska som andraspråk* käytetään kaikesta kohdekielisessä ympäristössä tapahtuvasta ruotsin oppimisesta ja opetuksesta. Käsitys *svenska som främmande språk* jää koskemaan vain Ruotsin rajojen ulkopuolella tapahtuvaa ruotsin kielen oppimista ja opetusta.

3. Suomi – maahanmuuttajalasten toinen kieli

Ruotsissa asuvat siirtolais- ja pakolaislapset opiskelevat nykyisin koulussa oppiainetta, joka on viralliselta nimeltään *svenska som andraspråk* (Sv2). Aikuisille annettavaa ruotsinopetusta kutsutaan nimellä *svenska för invandrare*. Millainen on sitten maahanmuuttajalasten kielellinen tilanne suomalaisessa koululaitoksessa?⁴ Nopeasti muuttuva kielitilanteemme näkyy selvästi koululaitoksen arkipäivässä: pari vuotta sitten tehdyn selvityksen mukaan Suomen koululaitoksen oppilaat puhuivat jo yli 60:tä kieltä (ks. Latomaa – Pham 1991, Nuolijärvi 1991). Maahanmuuttajalapset opiskelevat kouluissa pakollisena oppiainetta nimeltä *äidinkieli*, jolla tarkoitetaan suomea myös

⁴ Tarkastelemme tässä esityksessä koulujen käytäntöjä vain uusien kielivähemmistöjen osalta. On kuitenkin selvää, että kyseiset epäkohdat koskevat myös monia vanhoja kielivähemmistöjämme (esimerkiksi saamelaiset, romanit, viittomakieliset).

heidän tapauksessaan. Maahanmuuttajilla on lisäksi (ainakin periaatteessa) mahdollisuus todellisen äidinkielen opiskeluun, joka koulussa on nimeltään *vieraskielisten lasten äidinkieli*. Lukuunottamatta etnosentristä alkuosaansa tämä oppiaineen nimi on huomattavasti parempi kuin Ruotsissa käytössä oleva nimitys *kotikieli* (hemspråk), jolla rajataan lapsen äidinkieli koskemaan vain tiettyä elämäneluetta. Sitä vastoin suomalaisen koululaitoksen äidinkieli-niminen oppiaine ei tee oikeutta maahanmuuttajalapsille: onhan selvää, ettei suomi ole näiden lasten äidinkieli! Myös Tandefelt on kritisoinut koulujemme käytäntöä (1990: 35):

Vi måste kanske fråga oss om det finns andra än rent känslomässiga skäl för att hålla fast vid att undervisningen i skol-språket kallas »modersmål». Kanske vi i stället bör tala om svenska/ruotsi och finska/suomi både i den finska och den finlandssvenska skolan och använda något attribut (t.ex. svenska två som i Sverige) för att klargöra att fråga är t.ex. om undervisning i ett språk som inte är elevens modersmål?

Maahanmuuttajalasten koulutilanteeseen on vastaisuudessa tulossa parannuksia. Opetushallituksen alaisena työskentelee useita työryhmiä, joissa suunnitellaan peruskouluun, nuorisosteelle ja aikuisoppilaitoksiin perustettavaa oppiainetta nimeltä *suomi toisena kielenä* (S2). Tämän oppiaineen olemassaolo – suomenkielisille lapsille tarkoitetun äidinkieli-nimisen oppiaineen sijaan – takaa sen, ettei maahanmuuttajalasten tulevaisuudessa enää tarvitse turhautua epärealistisiin tavoitteisiin: pyrkiä suorittamaan sama suomen kielen oppimäärä kuin ensikielenään suomea puhuvat luokkatoverinsa. Myös maahanmuuttajia opettavien tilanne helpottuu, kun oppilaiden erilainen lähtökohta vihdoin otetaan huomioon opetussuunnitelmassa.

Etnosentrisyys on osasyynä moniin tässä puheena oleviin käsitteellisiin sekaannuksiin. Koululaitoksen tähänastinen käytäntö kertoo siitä, että maahanmuuttajalasten tausta on toisaalta haluttu unohtaa nimittämällä suomea myös heidän äidinkielekseen.

Toisaalta lasten erilaisuutta on haluttu korostaa kutsumalla heitä »vieraskielisiksi».⁵ Etnosentrisesti määritellään yleensä myös sellainen käsite kuin *ensikieli*. Toisin kuin yleisesti luullaan, ensikieli ei ole »parhaiten hallittu», »eniten käytetty» eikä »tärkein» kieli vaan ensimmäisenä omaksuttu kieli (= äidinkieli). Jos esimerkiksi koululaitoksen edustajat vakuuttavat, että heidän tavoitteenaan on kehittää maahanmuuttajalasten ensikieltä, on syytä tarkistaa, mitä he tällä käsitteellä tarkoittavat. Ei ole samantekevää, onko tuolloin kyse lasten äidinkielestä vai ympäröivän yhteiskunnan (kannalta tärkeimmistä) kielestä. Näin merkittävästä asiasta puhuttaessa ei ole hiusten halkomista, jos haluaa varmistaa, että kaikki määrittelevät käsitteet samalla tavalla.

4. Tutkimmeko suomea toisena vai vieraana kielenä?

Suomen opetuksen käytännöissä olemme hypäämässä yhden Ruotsissa eletyn vaiheen yli: uusi oppiaine saa suoraan nimekseen *suomi toisena kielenä*. Miten on sitten tutkimukseen liittyvän terminologian laita? Muissa Pohjoismaissa on maan valtakielen oppimista tutkittu jo pitempään, ja alan tutkimusta kutsutaan nykyään naapurimaisamme – kuten muuallakin tiedeyhteisössä – toisen kielen oppimisen tutkimiseksi (ks. Axelsson – Viberg, toim., 1992). Onko siis vain Suomessa tehtävä suomen kieleen liittyvä tutkimus – muiden käytännöistä poiketen – vieraan kielen oppimisen tutkimista? Emme näe tällaiseen käytäntöön mitään syytä.

Sitkeässä elävät yhä perustelut suomi vieraana kielenä -yläkäsenteen käyttämiselle sekä oppiaineen että tutkimusalan nimenä. Joskus takerrutaan järjestyslukuun toi-

nen: »todennäköisesti suomen kieli ei ole monellekaan toinen opittava kieli vaan ehkä vasta kolmas tai neljäs!» Suomen kielen vierautta halutaan (kuten tavallista) myös korostaa: »suomihan on täysin vieras kieli ulkomaalaisille silloin, kun he saapuvat Suomeen». Tämän määrittelytavan edustajien mukaan ulkomaalaisilla on kuitenkin toivoa: mikäli he ponnistelevat kovasti, saattaa vieras kieli ajan oloon muuttua toiseksi kieleksi!⁶ Suomi vieraana kielenä -käsitettä puolustetaan myös sen vuoksi, että se on tuttu käsite paitsi kadunmiehelle myös fennistipiireissä – toisin kuin suomi toisena kielenä.

Vasta-argumentteja näille usein kuulluille perusteluille ei ole vaikea löytää. Kuten johdannossa mainitsimme, käsitteessä toinen kieli ei *toinen* välttämättä tarkoita järjestyksessä toista, vaan toisen kielen oppimiseksi kutsutaan kaikkea ensikielen (tai simultaanisesti kaksikielisillä: -kielten) etabloitumisen jälkeistä kielenoppimista, olipa kyseinen kieli järjestyksessä kuinka mones tahansa. Tämän lisäksi käsite toinen kieli yhdistetään kohdekieliseen oppimiskontekstiin. Koska kielen status on yhteydessä oppimiskontekstiin, se voi myös vaihtua oppijan elämän aikana: suomea aiemmin vieraana kielenä oppinut alkaa opiskella suomea toisena kielenä muutettuaan Suomeen.

Kielenoppimisesta puhuttaessa *vieras* ei siis ole arkimerkityksessään 'tuntematon' vaan viittaa ennemminkin didaktisiin ratkaisuihin. Todennäköisesti (ja toivottavasti) suomen opettaminen Suomessa (= toisena kielenä) on erilaista kuin suomen opettaminen kieliyhteisön ulkopuolella (= vieraana kielenä) – ovathan ympäristön asettamat vaatimuksetkin kielenoppijan kie-

⁵ Monet opetusministeriön päätöslauselmat on kirjoitettu enemmistön näkökulmasta. Kuinka muuten on selitettävissä, että maahanmuuttajalapsat »puhuvat vierasta kieltä äidinkielenään»?

⁶ Kielenhallintaan perustuvaa määrittelyä ovat käyttäneet esimerkiksi Martin (1991) ja Pyöli – Wande (1992). Ringbom (1980) kritisoi tällaista jaottelua, sillä toisen kielen oppijat eivät hänen mukaansa automaattisesti saavuta parempaa kompetenssia kuin vieraan kielen oppijat.

Opetus

litaidon suhteen aivan erilaiset näissä konteksteissa.⁷ Suomessa ulkomaalaisia opettava joutuu opetuksessaan ottamaan huomioon myös sen seikan, että kielenoppijalla on mahdollisuus saada syötöstä (input) heti luokkahuoneen ovesta astuttuaan: puhutun ja kirjoitetun suomen huikea ero aktualisoituu eri tavoin kuin ulkomaanlehtorina työskennellessä.

Vaikka suomen tutkimus kielenoppimisen näkökulmasta onkin monelle fenestille vielä uusi alue, ei ole mitään syytä jatkaa vakiintunuttakaan käytäntöä, mikäli sille ei löydy pitäviä perusteita. Käsitettä *suomi toisena kielenä* voi tehdä tunnetuksi alkamalla käyttää sitä systemaattisesti, kuten muissakin Pohjoismaissa on tehty.

5. Ruotsi toisena vai vieraana kielenä Suomessa?

Viittasimme johdannossa mahdollisuuksiin määrittellä käsitteitä uudella tavalla, mikäli määrittelylle löytyy perusteita paikallisista olosuhteista. Paikalliset olosuhteemme ovat siinä mielessä poikkeukselliset, että maassamme on kaksi virallista kieltä. Suomi on helppo nähdä ruotsinkielisten toisena kielenä, mutta onko ruotsi sitten toinen vai vieras kieli suomenkielisellet? Virallisestihän ruotsi on suomenkielisellet *toinen kotimainen* kieli. Kielen virallisen aseman mukaisesti Håkansson (1989) kutsuukin Suomessa tapahtuvaa ruotsin kielen oppimista nimikkeellä *svenska som andraspråk*. Jo varhain on Ringbom (1980: 37–38) kritisoinut yksinomaan kielen virallisen aseman

⁷ Ks. esim. Håkansson (1989): toisen kielen hallintaan voi päästä sekä muodollisen oppimisen että luokkahuoneen ulkopuolella tapahtuvan omaksumisen avulla, kun taas vieraan kielen oppijoilla mahdollisuudet rajoittuvat yleensä vain luokkahuoneopetukseen. Håkanssonin mukaan (1989: 57) »detta är en fundamental skillnad som bör ligga till grund för inriktningen av undervisningen».

mukaan tehtyä rajanvetoa; esimerkkinä hänellä on juuri ruotsin kieli Suomessa. Ringbomin mukaan ruotsi on suomenkielisellet todellinen toinen kieli vain joillakin rannikkoseuduilla, jossa kielenoppija kohtaa ruotsinpuhujia luonnollisissa kommunikaatiotilanteissa. Ruotsi voi siis hänen mukaansa olla joko vieras tai toinen kieli (tai siltä väliltä) riippuen kielenoppijan oppimistilanteesta. Myös Sundman (1992) on kuvannut pelkästään muodollisen opetuksen yhteydessä saavutettavaa ruotsin kielen taitoa Suomessa *vieraan kielen oppimiseksi* (svenska som främmande språk). *Toisena kielenä* hän pitää autenttisessa kieliympäristössä omaksuttua kieltä (svenska som andraspråk). Esimerkiksi jyvaskyläläisen kontaktit ruotsin kieleen rajoittunevat juuri muodollisiin opetustilanteisiin, ja näin ollen hän oppii ruotsia vieraana kielenä. Vaasassa asuvalle suomenkielisellet ruotsi voi hyvinkin olla toinen kieli.

6. Lopuksi

Käytännössä dikotomia toinen – vieras ei ole koko totuus kielenoppijan tilanteesta myöskään suomen kielen kannalta. Kielenoppimisessa edistymisen ratkaisevat viime kädessä kielenoppijan todelliset kielenoppimismahdollisuudet ja -valinnat sekä kielenoppijaan kohdistetut kielitaitovaatimukset, tapahtuipa oppiminen sitten Suomessa tai Suomen ulkopuolella. Ulkomailla suomea opiskeleva voi olla päivittäin tekemisissä suomen kielen kanssa esimerkiksi paikallisten suomalaisten tuttujensa kautta, kun taas joku Suomessa asuva saattaa selvittää jokapäiväisest elämästään ilman moniaakaan kontakteja suomen kieleen.⁸ Suomessa voi toisaalta oppia suomea kokonaan ilman muodollista opetustakin, »kadulla».

⁸ Tämä mahdollisuus koskenee kuitenkin vain ns. maailmankieliä (= suomalaisillet tuttuja kieliä) osaavia ulkomaalaisia, vrt. Latomaa 1993.

Opetus

tomian sijaan Berns (1990) ehdottaakin jatkumoa, joiden ääripäihin sijoittuvat vieraan kielen oppiminen ja toisen kielen omaksuminen (vrt. myös Ringbom 1980). Suomen kieltä koskevan jatkumon ääripäät olisivat siten seuraavanlaiset: ulkomailla vain opetuksen kautta opittava suomi (suomi vieraana kielenä puhtaimmillaan) ja Suomessa yksinomaan »kadulla» omaksuttava suomi (suomi toisena kielenä puhtaimmillaan).

suomi vieraana kielenä	suomi toisena kielenä
I-----I	
Suomen ulkopuolella luokkahuoneessa	Suomessa »kadulla»

Ruotsin aseman Suomessa voi mielestämme määrittellä jatkumona: täällä on mahdollisuus oppia ja tutkia ruotsia sekä toisena että vieraana kielenä. Kuten edellä mainitsimme, myös suomen kieltä opitaan eri tavoin. Ei ole kuitenkaan syytä nimittää maan valtakielen oppimista ja tutkimista vieraan kielen oppimiseksi ja sen tutkimiseksi. 93 %:n osuus väestöstä takaa sen, että suomen kieli pakostakin ympäröi kielenoppijaa – olkoonpa hän sen aktiivinen käyttäjä tai ei – samalla tavoin kuin enemmistökielet muissakin maissa.

Ruotsissa sekä oppiaineen että tutkimusalan nimi muutettiin tietoisesti vastaamaan kansainvälistä käytäntöä (ks. Hyltenstam 1990: 193). Suomalaisiin kouluihin perustettava oppiaine tulee olemaan nimeltään suomi toisena kielenä. Samanlainen päätös voitaisiin tehdä myös tutkimusalan nimestä nyt, kun tutkimus on vähitellen käynnistymässä. Esimerkiksi perusteilla olevan apulaisprofessorin opetus- ja tutkimusala olisi syytä alkaa kutsua nimellä *suomi toisena kielenä* jo tässä vaiheessa.

Suomen kieltä opiskelevien ja heitä opettavien joukko kasvaa kasvamistaan. Kuten Matti Larjavaara (1992) implikoi kirjoituksessaan, suomen kielen tutkijoilla on ainutlaatuinen mahdollisuus vastata yhteiskunnan kielitieteilijöihin kohdistamiin odotuk-

siin. Larjavaaran tarkoittama sosiaalinen tilaus merkitsee kuitenkin myös vastuuta. Tutkimuksen on oltava johdonmukaista alusta lähtien. Esimerkiksi käyttämällämme terminologialla on merkitystä paitsi kansainvälisten myös opetuksen käytäntöjen kannalta: opetukseen liittyvät ratkaisut pohjautuvat usein tutkijoiden tekemään työhön.

SIRKKU LATOMAA
VELI TUOMELA

KIITOKSET

Kiitokset lukuisille kollegoille ja opiskelijoille keskusteluista, jotka inspiroivat tämän puheenvuoron kirjoittamiseen.

LÄHTEET

- AXELSSON, M. – VIBERG, Å. (toim.) 1992: Nordens språk som andraspråk. Stockholms universitet. Stockholm.
- BERNS, M. 1990: 'Second' and 'foreign' in second language acquisition/foreign language learning: a sociolinguistic perspective. – VanPatten, B. – Lee, J. F. (toim.), *Second Language Acquisition – Foreign Language Learning*. Multilingual Matters. Clevedon.
- BRATT PAULSTON, C. 1982: *Swedish Research and Debate About Bilingualism*. National Swedish Board of Education. Stockholm.
- ELLIS, R. 1985: *Understanding Second Language Acquisition*. Oxford University Press. Oxford.
- HYLTENSTAM, K. 1981: *Invandrarriktad språkundervisning och interimspråksforskning. En inledning*. – Hyltenstam, K. (toim.), *Språkmöte. Svenska som främmande språk*. Hemspråk. Tolkning. LiberLäromedel. Stockholm.
- HYLTENSTAM, K. – WASSÉN, K. 1984: *Svenska som andraspråk – en introduktion*. Studentlitteratur. Lund.

Opetus

- HYLTENSTAM, K. 1990: Svenska som andraspråk – forskning och undervisning. – *Nettelbladt, U. – Håkansson, G. (toim.), Samtal och språkundervisning. Studier till Lennart Gustavssons minne.* Universitetet i Linköping. Linköping.
- HÅKANSSON, G. 1989: Vilket språk ska vi lära ut? Om talspråk och skriftspråk hos Sv2 lärare. – Nuopponen, A. – Palmberg, R. (toim.), *Special Languages and Second Languages: Methodology and Research.* AFinLA Publications 47. Vasa.
- KALLIOKOSKI, J. 1992: Suomi vieraana kielenä: opetusmenetelmistä ja kieliopin opetuksesta. – *Nordens språk i Baltikum.* Nordisk språksekretariat. Rapport 18. Oslo.
- 1993: Suomi vieraana kielenä vuorovaikutuksen näkökulmasta. – Suojanen, M. K. – Kulkki-Nieminen, A. (toim.), 19. Kielitieteen päivät Tampereella 8. – 9. toukokuuta 1992. *Folia Fennistica & Linguistica.* Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 16. Tampere.
- KARLSSON, F. (toim.) 1982: Suomi vieraana kielenä. WSOY. Juva.
- KUURE, O. – SIPONEN, K. 1991: Om tvåspråkighetstypologier. – Herberths, K. – Laurén, C. (toim.), *Flerspråkighet i och utanför Norden.* Åbo Akademi. Åbo.
- LARJAVAARA, M. 1992: Vieraat kielet ja suomi. – *Virittäjä* 2 – 3: 125 – 126.
- LATOMAA, S. 1993: »Maailmankieli» vähemmistökielenä – kaksikielisyydestä suomenamerikkalaisten keskuudessa. – Suojanen, M. K. – Kulkki-Nieminen, A. (toim.), 19. Kielitieteen päivät Tampereella 8. – 9. toukokuuta 1992. *Folia Fennistica & Linguistica.* Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 16. Tampere.
- LATOMAA, S. – PHAM, T. K. 1991: The linguistic situation of multicultural children. – Niemi, J. (toim.), *Papers from the Eighteenth Finnish Conference of Linguistics. Kielitieteellisiä tutkimuksia – Studies in Languages* 24. Joensuu yliopisto. Joensuu.
- LEINO, P. 1992: Suomi – avain Suomeen. – *Yliopisto* 16: 16 – 22. Helsinki.
- MARTIN, M. 1991: Suomi kohdekielenä ja tutkimuskohteena. – *FINLANCE* Vol. IX: 3 – 16. Jyväskylä.
- 1992: Forskning om finska som målspråk. – Axelsson, M. – Viberg, Å. (toim.), *Nordens språk som andraspråk.* Stockholms universitet. Stockholm.
- MARTIN, M. – AALTO, E. – LATOMAA, S. – SIITONEN, K. – SUNI, M. 1992: Suomi toisena ja vieraana kielenä -tutkimushanke. Hankkeen esittely. Esitelmä 19. Kielitieteen päivillä 8. – 9. 5. 1992. Tampere.
- NUOLIJÄRVI, P. 1991: Monikielinen Suomi. – Lehtinen, T. – Shore, S. (toim.), *Kieli, valta ja eriarvoisuus.* Kieli 6. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. Yliopistopaino. Helsinki.
- 1992: Finska som andraspråk i Helsingfors språkgemenskap. – Axelsson, M. – Viberg, Å. (toim.), *Nordens språk som andraspråk.* Stockholms universitet. Stockholm.
- PYÖLI, R. – WANDE, E. 1992: Karjala ja Ruotsin Tornionlaakso – suomalaisen kulttuuripiirin reuna-alueita. – *Carelia* 10: 90 – 111.
- RINGBOM, H. 1980: On the distinction between second-language acquisition and foreign-language learning. – Sajavaara, K. – Räsänen, A. – Hirvonen, T. (toim.), *Papers in Language Learning and Language Acquisition.* AFinLA Publications 28. Jyväskylä.
- SAJAVAARA, K. 1980: Toisen kielen oppiminen ja omaksuminen. – Sajavaara, K. (toim.), *Soveltava kielitiede.* Gaudamus. Huhmari.
- STERN, H. H. 1983: *Fundamental Concepts of Language Teaching.* Oxford University Press. Oxford.
- SUNDMAN, M. 1992: Svenska som andraspråk i Finland. – Axelsson, M. – Viberg, Å. (toim.), *Nordens språk som andraspråk.* Stockholms universitet. Stockholm.
- Suomi vieraana kielenä -työryhmän muistio 1991: Opetusministeriön työryhmän muistio 42. Helsinki.
- TANDEFELT, M. 1990. Tvåspråkigheten som resurs. – *Svenska modersmålslära-*

- föreningens skrifter nr 7: 24–39.
Helsingfors.
- VIBERG, Å. 1981. Hur vuxna lär sig språk utan undervisning. – Allwood, J.
- (toim.), Språkteorins relevans för språkundervisningen. Studieförlaget. Göteborg.
- 1984: Forskning kring svenska som målspråk: grammatik och ordförråd. – Hammarberg, B. – Viberg, Å. (toim.),
- Forskning kring svenska som målspråk. SSM Report 10. Stockholms universitet. Stockholm.
1987. Vägen till ett nytt språk I. Natur och Kultur. Stockholm.